

РЕКОНСТРУКЦІЯ ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ НА ПОЛІ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ

У часи правління Петра І, коли йшла війна зі шведами, події, що відбувалися у 1709 р. під Полтавою, увійшли в історію.

О.А. Pas'ko – Poltava

Reconstruction of arboretum on the field of Poltava's battle

Approach to reconstruction of the dendrological park of the memorial complex of Poltava Battle has been presented.

На лівому фланзі російського війська раніше була густа діброва, у якій перемішувалась кіннота А. Меншикова, яка у рішучий момент надала удару шведському війську.

Близько 22 га цього лісу збереглися до наших часів, але більша його частина була знищена загарбниками під час Великої Вітчизняної війни. Вся ця територія колишнього лісу увійшла до дендрологічного парку. Історичне Поле Полтавської битви, навколишні ліси, могили російських воїнів, пам'ятник шведам – це території, що охороняються.

Парк, який підлягає реконструкції, знаходиться на північній околиці Полтави та має історично сформовану територію, обмежену червоною лінією вулиць (Дендропарківська, Яківчанська, Гастелло) та магістраллю районного значення вулицею Спартак. У 1962 р. 13 та 14 квітня, згідно з рішенням міської ради, була виділена територія, на якій пропонувалось розташувати дендрологічний парк, що мав демонструвати особливості рослинності кліматичних районів України. Вже у процесі проектування парку, дійшли до висновку про неможливість повного втілення цієї ідеї, оскільки клімат визначає вибір рослинності та цю залежність подолати неможливо. Однак деякі види рослинності пристосувались до таких умов і зараз ростуть на території парку. Тому ретельно проаналізувавши існуючий стан, використовуючи детальний аналіз композиційної, планувальної, функціональної структур парку, а також екологічну ситуацію, було запропоновано ряд перетворень, внаслідок яких окремі райони парку набувають композиційної завершеності, підвищується рівень благоустрою парку у цілому, згідно з розрахунками його відвідування. Беручи до уваги те, що парк немає прямого зв'язку з містом, проектом передбачено для покращення відвідування парку транспортом громадського користування, з'єднати вулиці Яківчанську з вулицею Спартак, а вулицю Дендропарківську з вулицею Яківчанською, на яких розташувати входи й автостоянки, які будуть працювати на території парку. Головний вхід розташований по вул. Яківчанська, а допоміжні по вул. Шведська та вул. Спартак. Таке розташування входів зумовлено не тільки наявністю автошляхів, а й самим рельєфом парку. Входи знаходяться на головних і допоміжних осях композиції, які співпадають з головною та другорядною осями тальвегу. Особливістю парку є його рельєф. Територія його пересічена трьома глибокими (60 м) і широкими балками, на дні яких знаходяться декілька джерел. Вони наповнюють ставки та утворюють струмки, які, у свою чергу, підтримують кліматичні властивості парку. Завдяки такому

різноманітному та складному за структурою рельєфу, виникає велика кількість видових точок, що відкривають далекі та цікаві перспективи. Основною магістральною лінією є стежка, яка починається від центрального входу з вул. Яківчанська та проходить – по західній балці, через долину на схід, і закінчується коло допоміжного входу по вул. Спартак. Усі видові майданчики, каскад ставків, система галявин, групи декоративних рослин сконцентровані вздовж цієї лінії. Від головної стежки в усі боки розходяться другорядні стежки. Таке вже існуюче розташування стежок брали до уваги і при реконструкції парку, що дало свої позитивні наслідки. Стежкова система виконана у ландшафтному стилі.

На території парку росте велика кількість порід дерев, чагарників і різноманітня трава, які за своїми властивостями розташовані у зонах лісостепу, лісу та долини ставків. Парк має велику колекцію бузку, спіреї, різновиди дубів, горіхів, кленів, беріз і хвойних порід. У центральній частині території розташований арборетум. У ньому розміщені найбільш цікаві породи рослинності. Всі ці характеристики території дають можливість втілення головної ідеї проекту – створення єдиних за замислом композиційних районів на основі кліматичних зон України, поєднуючи особливості рельєфу, характерної рослинності та краєвидів у кожному з районів. Беручи до уваги кліматичні умови, рельєф місцевості, рослинність, яка вже росте і може рости у даній місцевості, проаналізувавши екологічне зонування території та зробивши розрахунки відвідування парку, проектом було передбачено створення зони Карпатського лісу, зони Степу, заболоченої місцевості, Українського лісостепу та сходу. Розміщення зон дає змогу вилучити зі структури парку зони негативного впливу, які розташовані: у східній частині території парку, де у даний час виник смітник, але ця ділянка має гарний потенціал для створення зони Карпатського лісу завдяки характерному рельєфу та наявності джерела. Інша зона розміщується у західній частині парку, коло центрального входу, де внаслідок заболочення виникла ділянка з неупорядкованим розташуванням чагарників і самосіву. На цій ділянці проектом запропоновано розмістити зону заболоченої місцевості. У північно-східній частині території парку внаслідок геологічних змін, що відбувалися до недавнього часу, на поверхню землі вийшли солені води, які сприяли загибелі рослинності, слід розташувати зону Степу. Поряд з цією зоною у східній балці, де також утворилася ділянка з неупорядкованою рослинністю, беручи до уваги рельєф, пропонується розташувати зону сходу.

Кожна зона має свою систему доріжок, які з'єднують між собою галявини, прокладені по мальовничим місцям і зливаються в одну головну алею, яка веде до головного акценту або домінанті цієї зони: видовий майданчик, мала архітектурна форма, ставок з його мальовничими берегами чи водяний каскад. Зони відрізняються не тільки рослинністю, яка росте на цій території, але, у першу чергу, стилем виконання, малими архітектурними формами та характерним рельєфом. Наприклад, у зоні сходу місток перекинутий через створені каскади, береги яких мають вигляд маленьких скель, виконаний у східному стилі та має назву "Драбина білих хмаринок і чорних хмар" поєднує південний і північний схили східної балки. Квітники, розташовані на цій ділянці, створені не тільки з квітів, але з піску та камення, утворюючи нехитрі малюнки. Усі галявини на території парку мають свою назву, відповідно до якої виконано її оформлення.

Лісостепова зона, яка знаходиться у південно-західній частині території парку, включає плато, де розміщується ліс "Прозорих тіней" і розташована сонячна галявина "Наречених" з гарним яблуневим садком і групою червоних дубів, а також північним "Схилом холодних потоків" і південним "Схилом бузкового дощу", центральну балку – "Долини сонячних ставків", каскад ставків, озеро "Білих пелюстків" обсажене різними видами калини й оздоблене плиткою з білого природного каменю, галявину постійного цвітіння – "Галявина кольору", "Ватровий схил", де розміщуються кострові майданчики з обладнанням, "Галявину часу" з сонячним годинником і арборетум "Тихий острів", який має огорожу, виконану з рясної посадки чагарників навколо цієї території для обмеження доступу. Зона "Української діброви" включає у себе меморіальну зону, розташовану на місці російських редутів, від якої йдуть алеї, що у часи заснування парку мали радіально-кільцеву систему, яка з часом, втративши початкові напрямки, набула більш ландшафтного виду.

"Зона Карпатського лісу" знаходиться у північній частині парку та має декілька галявин: галявина "Народження води", яка має питне джерело, оформлене малими архітектурними формами, та галявина "Однієї калини", а також водяний каскад зі значними перепадами, що, перетворюючись у струмок, який йде через усю зону, впадає у ставок. Підбір рослинності різноманітний: сосна карпатська, сосна скельна, дуб пухнастий, бук, граб, ялиця, тис ягідний, груша лохоліста, су-мах та ін. "Зона Степу" розташована на південному схилі східної балки і має назву "Схил ковилевого вітру", де зібрані різновиди трав, чагарників і дерев.

Проаналізувавши всю територію парку за екологічними зонами і враховуючи розташування дендрологічних і функціональних зон, були розроблені маршрути, які охоплюють усі частини парку.

Після комплексної реконструкції парк набуває композиційної завершеності.

УДК581.0(477:234,421.1)

Ст. викл. Т. Максим'юк*; ст. наук. співроб.
Г. Люблінська** – м. Львів

ДЕНДРОПАРК "ФЛОРА РОЗТОЧЧЯ" НА КОРТУМОВІЙ ГОРІ У ЛЬВОВІ

Викладена ідея створення дендропарку "Флора Розточчя" на Кортумовій Горі.

T. Maksymyuk, G. Lyublynska, – Lviv

Arboretum "Flora Roztochchya" on the Kortumova mound in Lviv

The idea of dendropark "Flora Roztochchya" creation is presented.

Історично парк "Кортумівка" закладено ще в XVIII ст. Назва походить від Ернеста Кортума, губерніяльного радника, автора твору "Magna Charta libertatum"¹ (1790 р.), в якому викладена їдка критика польської шляхти. Кортум мав тут "...поверхову палату з господарськими будинками і кільканадцять моргів"²

* кафедра містобудування, Національний університет "Львівська політехніка"

** ботанічний сад, Український державний лісотехнічний університет

¹ "Велика хартія вольностей" (лат.)

² 1 морг – 0.58 га

поля; при своїй садибі він залишив сад, в якому числено понад 2000 дерев, і невеликий виноградник. За садом був парк, який зберігся щасливо й до нашого часу. Колись на найвищому місці була альтана, з якої був величавий вид на місто. У парку знаходився також гробовець жінки Кортума, Фридеріки, серед берез і плакучих верб; від імені дружини Кортум називав свій фільварок Фридерікенгоф. По смерті Кортума 1811 р. Кортумівка перейшла в інші руки, врешті – власність війська.^[3]

Найвища гора Кортумівки – Клепарівська височина (374м н.р.м.), дещо нижче – гора Купермана. На цьому узгір'ї, як пише Іван Крип'якевич, "...давнішими часами видно було залишки окопів; мали ще бути окопи гетьмана Петра Дорошенка, що облягав Львів разом з турками 1672 р.; один з горбів названо навіть "кіпцем Дорошенка"; але цей переказ непевний. На цих місцях за австрійських часів побудовано шанці та викопано стрілецькі рови, і з давніх окопів нема й сліду..." На південних схилах узгір'я при вулиці Шевченка (Янівська) у 1883 р. заснований Янівський цвинтар. Є тут понад 200 могил українських стрільців, що полягли у війні 1918-1919 рр. та кілька могил розстріляних. В 1954 р. хрести з могил були використані для замощення вулиць. Частково відновлено місця поховань у 1989 р. [4], і у наступні роки.

До Кортумівки зі сходу підходять декілька, колись передміських, околиць з поселеннями, серед них: Клепарів, назва якого походить від прізвища заможного міщанина львівського купця й фінансиста, німця за походженням, Андрія Стано Кльоппера, який на цих ланах заснував фільварок, Кльоппергоф ще 1419 р.; Голосько Велике, засноване Миколою Ціммерманом у 1401 р.; Голосько Мале, постало на урочищі Оловсько з фільварку заснованого Іваном Ганелем в 1470 р. Із заходу до Кортумівки підходять околиці Білогорщі – поселення, заснованого в 1423 р. на урочищі Білогорша, загосподароване Іваном Заммерштайном. На північ від села тягнуться торфовища низовинного типу "Шенберка". Ростає тут північна береза *Betula humilis* на південній межі ареалу, посеред мохів – залишків льодовикової доби: *Saxifraga hirculus*. Коло неї, ближче міста, на пісках, розбудовувалась на початку XX ст. оселя залізничників – Левандівка [5]. Клепарів визначався доброю землею. Виноградники тут були закладені ще з XV ст.; частина ґрунтів називається "Винниці", ще дотепер вулиця вздовж Клепарівського потоку має назву Винниця. Славні були також Клепарівські черехи¹; в 1555 р. місто видало наказ, щоби ніхто легкодушно не нищив цих дерев і, навпаки, щоби передміщани поширювали їх вирощування [8].

Рішенням Львівської міської Ради народних депутатів за №390 від 20.08.87 року та за №132 від 20.04.89 року "Про встановлення меж паркової зони "Кортумова гора", – згідно з "Програмою комплексного благоустрою та озеленення Львова на період 1988-1997 рр.", прийнятої постановою Львівського облвиконкому за №30 від 26.01.88 року – проект парку "Кортумова гора" доручено розробити в СПКБ ЛПІ згідно із архітектурно-планувальним завданням, виданим Управлінням архітектури та містобудування Львівського міськвиконкому та завданням, узгодженим з Львівським облвиконкомом.